

**REPUBLIKA E SHQIPËRISË
INSTITUTI I ZHVILLIMIT TË ARSIMIT**

PROGRAMET E KURRIKULËS PËR SHKOLLAT E MESME SPORTIVE

FUSHA: GJUHË SHQIPE – LETËRSI

LËNDA: GJUHË SHQIPE DHE LETËRSI

**PROGRAMI I LËNDËS
GJUHË SHQIPE DHE LETËRSI
PËR KLASËN E 12-TË**

Koordinatore: Natasha Xhafka

Redaktore Letrare: Mimoza Verzivolli

Përgjegjëse sektori: Marita Hamza

TIRANË, NËNTOR 2010

Programi i lëndës “Gjuhë shqipe dhe letërsi”, klasa e 12-të, është vazhdim i programit të klasës së 10-të dhe të 11-të. Për rrjedhojë, ai respekton parimet mbi të cilat janë ndërtuar programet e klasave paraardhëse.

Programi i klasës së 12-të mundëson përmbushjen e standardit për aftësinë e të lexuarit, të shkruarit, të dëgjuarit, të folurit, të vështruarit. Ai realizon misionin e lëndës në drejtim të pasurimit të përvojave dhe të interesave të nxënësve nëpërmjet përdorimit të gjuhës e të letërsisë. Për këtë, nxënës/it,-et do të *përdorin* dhe do të *përballen* me të gjitha format e produkteve të shkruara ose jo, si dhe të produkteve të ndryshme mediatike.

Teksti është elementi i domosdoshëm dhe më i rëndësishëm i lëndës “Gjuhë shqipe dhe letërsi”, pasi nëpërmjet tij do të realizohen gjithë objektivat e programit. Mësimi i gjuhës dhe i letërsisë bëhet, mbi të gjitha, nëpërmjet *rritjes së kompleksitetit të veprave dhe teksteve*, me të cilat do të përballet nxënës/i,-ja. Tekstet janë përzgjedhur në përputhje me zhvillimin emocional dhe mendor të nxënësve në klasa të ndryshme. *Janë pikërisht këto tekste dhe shkalla e vështirësisë së tyre në rritje, të cilat bëjnë që edhe objektiva të njëjtë në formulim me klasën paraardhëse, të trajtohen në nivele dhe mënyra të ndryshme.*

E rëndësishme në përvetësimin e aftësive të të lexuarit, të shkruarit, të dëgjuarit, të folurit, të vështruarit është që të kuptohet se:

- a) Aftësitë në përdorimin e gjuhës dhe në trajtimin e letërsisë rriten dhe ndërlikohen në qoftë se gjuha dhe letërsia përdoren gjithnjë e më shumë në mënyrat dhe format e tyre komplekse. Për këtë, nxënës/it,-et duhet të angazhohen në tekste dhe bashkëbisedime, që janë të pasura me ide dhe shprehësi, duke u rritur në shkallën e vështirësisë së tyre në mënyrën se si janë shtjelluar;
- b) përdorimi i gjuhës është një proces aktiv për ndërtimin e domethënies a të kuptimit; një dëgjues lidh njohuritë e mëparshme për të kuptuar atë që thonë të tjerët;
- c) gjuha zhvillohet në një kontekst social dhe kulturor. Megjithëse ne e përdorim gjuhën për qëllime dhe veprimtari vetjake, ky proces lidhet edhe me të tjerët, duke u shndërruar kështu në një akt ndërpersonal. Ne jemi dëgjues aktivë për ata që krijojnë tekstet e shkruara, të folura dhe pamore; të tjerët dëgjojnë mendimet tona dhe lexojnë shkrimet tona;
- d) nxënës/it,-et e realizojnë të nxëniti jo duke i shtuar aftësitë një nga një në “bagazhin” e tyre, por nga përdorimi dhe zbulimi i gjuhës në përmasat e saj të shumta.

- **Drejtimet thelbësore që përcaktojnë ndryshimin e programeve sipas klasave**

Së pari, programi merr parasysh se të gjitha konceptet, aftësitë dhe njohuritë trajtohen në tekste të llojeve të ndryshme (letrare dhe joletrare), të cilat përfaqësojnë periudha të ndryshme kohore dhe letrare, nëpërmjet formave të ndryshme të ligjërimit.

Së dyti, tekstet/veprat për secilën klasë janë zgjedhur dhe rekomanduar në përshtatje me moshën e nxënës/it,-es dhe me njohuritë e programit. Kjo do të thotë që aftësitë, konceptet dhe njohuritë rimerren në tekste me nivel të ndryshëm vështirësie.

Së treti, konceptet dhe njohuritë janë trajtuar duke marrë parasysh nivelet e taksonomisë së Blumit. Në klasën e 10-të zënë vend më shumë njohja dhe të kuptuarit, në

klasën e 11-të analiza dhe interpretimi i tyre dhe në klasën e 12-të sinteza, përgjithësimi dhe vlerësimi. (Kjo nuk pengon ndërthurjen e niveleve). Këtu nënkuptojmë edhe rimarrjen, e cila nuk është riprodhim mekanik, por vendosja e tyre në një kontekst të ri.

Formulimi i pyetjes dhe i përgjigjes së nxënës/it,-es varet nga shkalla e njohjes me tekstin, nga mënyra se si dijet përpunohen në klasë, duke operuar me pyetje që nxiten nga strategji të ndryshme të të lexuarit, për të kuptuar e analizuar tekstin, por edhe për të ndërtuar kuptime të reja, të pasuruara nga përvoja letrare dhe jetësore e tij/saj në atë nivel shkollimi.

Së katërti, dihet mirë që të shkruarit, p.sh., vetëm të një eseje argumentuese në një klasë, mbi një tekst/vepër të caktuar, nuk i jep nxënës/it,-es aftësitë e duhura për të thënë që ky nxënës e ka përvetësuar shkrimin e kësaj eseje si strukturë, ku ndërtohen dhe renditen argumentet për të mbrojtur një ide apo për ta kundërshtuar atë, aq më pak të mund ta kthejë atë në *shprehi*. Po kështu, të ushtruarit në të shkruar për një periudhë kohore të caktuar, brenda një niveli shkollimi, nuk krijon mundësinë që nxënës/i,-ja të arrijë standardin e të shkruarit. Për këtë, themi se trajtimi, zberthimi, komentimi apo edhe të shkruarit e një eseje, nuk është i njëjtë si për nxënës/in,-en e klasës së 10-të dhe atij të klasës së 11-të apo të 12-të.

Pritshmëritë e nivelit të realizimit mbi të njëjtin tekst në klasa të ndryshme ndryshojnë, ashtu sikurse disa tekste janë më të përshtatshme për nxënës/in,-en e klasës së 10-të e disa shumë më të përshtatshme për atë të klasës së 12-të. (I njëjti argument është i vërtetë për të gjitha llojet e aftësive që ky program synon përgjatë shkollës së mesme).

Aftësitë janë parë si *procese* dhe jo si *pika të izoluara njohurish*, madje si procese të hapura, që përplotësohen në çdo tekst. Kjo nënkupton që të gjitha aftësitë që kanë të bëjnë me format e ndryshme të ligjërimit, si: të lexuarit, të shkruarit, të folurit të dëgjuarit, të vështruarit janë procese të cilat duhen rimarrë çdo vit në mënyrë që t'i afrohem përvetësimit të plotë dhe përfundimtar të tyre.

Në këtë nivel shkollimi, përvetësimi i ligjërimit të folur dhe të shkruar kërkohet të kthehet në veprimtari të ndërgjegjshme. Në praktikë, ai realizohet përmes analizës së akteve të ligjërimit të folur dhe të shkruar, përmes analizës së teksteve letrare e joletrare. Kjo do të thotë se në gjimnaz kërkesat gjuhësore janë kryesisht kërkesa që lidhen me stilistikën gjuhësore dhe letrare.

1. SYNIMI I LËNDËS

Lënda synon të zhvillojë te nxënës/it,-et:

- Të lexuarit dhe të shkruarit e logjikshëm dhe kritik, për t'i përgatitur ata për të ndërmarrë sfida dhe përgjegjësi gjatë jetës, në të gjitha kontekstet;
- respektin dhe vlerësimin për përdorimin e gjuhës së shkruar dhe të folur në mënyrë të saktë dhe të përshtatshme;
- vetëdijen për vlerat e teksteve letrare dhe joletrare për të pasuruar perceptimet, për të zgjeruar kuptimin e identitetit kulturor dhe për të krijuar përvoja për kënaqësi estetike.

2. OBJEKTIVAT E PËRGJITHSHËM

Në përfundim të studimit të lëndës “Gjuhë shqipe dhe letërsi”, nxënës/it,-et duhet:

- Të përforcojnë njohuritë e tyre për gjuhën, letërsinë dhe komunikimin, duke përdorur koncepte të përshtatshme;
- të zhvillojnë mendimin kritik, nëpërmjet shfrytëzimit të mundësive të përditshme për të lexuar, për të shkruar, për të folur, për të vështruar dhe për të dëgjuar tekste të formave të ndryshme letrare, joletrare e mediatike;
- të respektojnë natyrën përsëritëse të artit si dhe mënyrat e përdorimit të gjuhës në jetën e përditshme, për qëllime dhe audienca të larmishme;
- të familjarizohen me konceptet kryesore të letërsisë, për të vlerësuar domethënien e teksteve, duke u nisur nga kulturat e tyre të përgjithshme, me qëllim ndërtimin e identitetit dhe të kulturës individuale;
- të njihen me vepra të shkrimtarëve përfaqësues të periudhave të ndryshme të letërsisë shqipe dhe të huaj;
- të zhvillojnë të menduarit kritik, duke zgjeruar njohuritë e përgjithshme në letërsi, si dhe mprehtësinë artistike e përfytyruese për të ndërtuar përfytyrimin e tyre për botën;
- të përvetësojnë aftësi të qëndrueshme për të analizuar, interpretuar, vlerësuar dhe krijuar tekstet e tyre, për kryerjen e një larmie funksionesh;
- të zbatojnë njohuritë dhe strategjitë e procesit të të lexuarit, për t’u bërë lexues të pavarur e të rrjedhshëm, si dhe për të kuptuar tekste dhe materiale të llojeve të ndryshme;
- të shkruajnë me përqendrim, qartë dhe me organizim të logjikshëm, duke përdorur të dhëna e hollësi të mjaftueshme për një sërë audiencash, qëllimesh dhe kontekstesh;
- të pasurojnë shprehitë folëse, shkruese, lexuese në përshtatje me objektin e ligjërit;
- të flasin në mënyrë efektive për audienca, qëllime, situata dhe kontekste të ndryshme;
- të jenë dëgjues aktivë në grupe formale dhe joformale, për të marrë informacion nga një shumëllojshmëri burimesh në situata të ndryshme;
- të vështrojnë, të vlerësojnë dhe të reagojnë ndaj teksteve dhe burimeve të shkruara, jo të shkruara dhe elektronike;
- të interpretojnë informacione të ndryshme për botën në përgjithësi.

3. OBJEKTIVA SIPAS LINJAVE

TË LEXUARIT

Linja: Ndërgjegjësimi fonologjik

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet/shfaq) të kuptuarit e njohurive fonologjike të domosdoshme për të lexuar saktë fjalën. Ai/ajo i përdori këto njohuri gjatë

procesit të të lexuarit të teksteve të ndryshme¹, për të shqiptuar saktë fjalën dhe për ta kuptuar atë.

Linja	Objektiva
Ndërgjegjësimi fonologjik²	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të respektojë strukturën fonetike të fjalës; - të nyjëtojë fjalët e një teksti të dhënë, në përputhje me njohuritë për strukturën fonetike të fjalës (p.sh.: rastet e takimit të dy shkronjave të njëjta dhe rastet kur drejtshqiptimi nuk përputhet me drejtshkrimin); - të praktikojë elementet tingullore të shqipes, si: shqiptimi letrar, theksi, intonacioni, organizimet tingullore, imitimet dhe simbolizmi tingullor, që përdoren për shprehësi; - të zbulojë shenjat letrare, në të gjithë hapësirën e tekstit.

Linja: Njohuritë mbi fjalën

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet/shfaq) të kuptuarit e koncepteve mbi fjalën. Ai/ajo zbulon kuptimin e fjalës, nëpërmjet hetimit të origjinës së saj, si dhe procesit të analizës fjalëformuese; gjen parashtesat dhe prapashtesat e huaja që u janë bashkëngjitur fjalëve të shqipes; analizon dhe interpreton kuptimet e dyta dhe të figurshme që merr fjala brenda një konteksti. Për të realizuar procesin e analizës strukturore, nxënës/i,-ja përdor tekste të marra nga burime të ndryshme.

Linja	Objektiva
Njohuritë mbi fjalën	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të zbulojë origjinën e fjalës si një mjet për të kuptuar domethënien e tekstit; - të zbulojë kufijtë e fjalës (fjala dhe frazeologjia); - të analizojë kuptimet e figurshme të fjalëve si pasuri e shprehjes artistike në një tekst letrar; - të interpretojë shprehësinë e fjalës për sendërtimin e tekstit; - të interpretojë shprehësinë e fjalës, duke kuptuar variantet e gjuhës shqipe si dhe duke realizuar shqiptimin në ligjërimin letrar të tyre.

¹ “Tekste të ndryshme” nënkupton tekste letrare dhe joletrare, të shkruara, të folura dhe pamore.

² Objektivat e kësaj linje janë kërkesa të përhershme, për të realizuar drejtshqiptimin e shqipes standarde.

Linja: Rrjedhshmëria

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zhvillon të kuptuarit e konceptit për ritmin, rrjedhshmërinë (shpejtësi, saktësi, shprehësi dhe kuptimësi) dhe shqiptimin e fjalëve në tekste të ndryshme. Ai/ajo ushtrohet në të lexuarit rrjedhshëm në mënyrë të kuptueshme të teksteve, të marra nga burime të ndryshme.

Linja	Objektiva
Rrjedhshmëria	Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet: <ul style="list-style-type: none">- Të lexojë rrjedhshëm (shpejt, saktë, kuptueshëm, në mënyrë shprehëse) dhe me shqiptimin e duhur tekste të ndryshme;- të realizojë leximin shprehës në përshtatje me llojin e tekstit;- të ushtrojë leximin e qëllimshëm e të rrjedhshëm të teksteve të llojeve të ndryshme.

Linja: Strategjitë e të lexuarit

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (shfaq, paraqet) të kuptuarit e koncepteve dhe të njohurive për strategjitë e të lexuarit. Ai/ajo përdor strategjitë e të lexuarit, bën identifikimin e veçorive të teksteve, përdor organizuesit grafikë në funksion të procesit të të kuptuarit të tekstit. Nxënës/i,-ja parafrazon dhe përmbledh tekstet e punuara.

Linja	Objektiva
Strategjitë e të lexuarit	Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet: <ul style="list-style-type: none">- Të zbatojë strategji të të lexuarit, të tilla si: strategjia e brainstorm-it, e hartës së tekstit, e problemzgjdhjes, e organizuesit grafik, e përmbledhjes, e parashikimit, diagrami i Venit, mendo/puno në dyshe/shkëmbe me të tjerët, që janë të frytshme për të kuptuar tekste të ndryshme;- të përdorë tabela, diagrame, harta etj., për të memorizuar informacionin dhe për të monitoruar procesin e të kuptuarit;- të përdorë njohuritë e mëparshme, përmbajtjen dhe veçoritë organizative e grafike të teksteve të ndryshme për të bërë parashikime, për t'i rishikuar e për t'i verifikuar ato, gjatë dhe pas leximit të tyre;- të bëjë pyetje analitike, sintetizuese e vlerësuese përpara, përgjatë dhe pas leximit të tekstit;- t'u përgjigjet pyetjeve analitike, sintetizuese e vlerësuese në mënyrë logjike përpara, përgjatë dhe pas leximit të tekstit;- të përdorë informacionin e tekstit për të zbuluar nëntekstin dhe për të nxjerrë përfundime;- të dallojë informacionin thelbësor nga ai jothelbësor;

	<ul style="list-style-type: none"> - të përdorë parafrazimin dhe aftësitë organizuese për të parafrazuar informacionin e marrë nga tekste të llojeve të ndryshme, në një linjë të logjikshme duke ruajtur qëllimin e autor/it,-es; - të bëjë përmbledhjen e një teksti; - të zbulojë tipare të përbashkëta dhe dalluese ndërmjet teksteve të ndryshme në lidhje me: personazhet, temën, problemzgjdhjen, lidhjen e ndërmjetme dhe parashtesa të tjera; - të vlerësojë mënyrat në të cilat organizimi strukturor i një teksti (p.sh.: sekuenca, problemzgjdhja, krahasimi, përshkrimi, lidhja e ndërmjetme etj.), mbështet ose kundërshton qëllimin a domethënien e tij; - të vlerësojë frytshmërinë e teknikave që autori përdor për të mbështetur pozicionin e tij; - të përshkruajë teknikat që autor/i,-ja përdor për të mbështetur pozicionin e tij/saj në tekste të ndryshme.
--	--

Linja: Pasurimi i fjalorit

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja përdor udhëzues dhe hulumton fjalët e teksteve të ndryshme për të pasuruar fjalorin.

Linja	Objektiva
Pasurimi i fjalorit	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të përdorë udhëzues (p.sh.: fjalorë, enciklopedi, internet etj.), që janë të përshtatshëm për të pasuruar fjalorin në fusha të ndryshme; - të përdorë dukuri gjuhësore, të tilla si: polisemia, homonimia, antonimia, sinonimia, onomatopetë, shprehjet frazeologjike, fjalëshpejtat (kalamburet), për të pasuruar fjalorin dhe për të rritur forcën shprehëse të ligjërit të tij/saj; - të analizojë kuptimin e figurshëm që fitojnë tekste të ndryshme, nga shfrytëzimi i burimeve gjuhësore të shprehësisë (fonetike, morfologjike, leksikologjike, sintaksore) si dhe rolin e tyre në pasurimin e fjalorit; - të analizojë përdorimin e gjuhës së figurshme në tekste të ndryshme dhe në vepra letrare për të pasuruar fjalorin vetjak.

Linja: Aftësitë e të kuptuarit të tekstit dhe reflektimi ndaj tij

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zhvillon njohuritë dhe aftësitë për të kuptuar tekstin. Ai/ajo analizon tema të ndryshme, duke zbuluar gjuhën e figurshme të tekstit, dallon faktin, opinionin, premiset e një argumenti. Për të zhvilluar aftësitë e të kuptuarit të tekstit, nxënës/i,-ja përdor tekste të marra nga burime të llojeve të ndryshme.

Linja	Objektiva
Aftësitë e të kuptuarit të tekstit dhe reflektimi ndaj tij	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të analizojë tekstin (letrar dhe joletrar), si forma të larmishme të ligjëritimit; - të tregojë se si teksti pasqyron artistikisht marrëdhënie historiko-shoqërore të një periudhe kohore të caktuar; - të identifikojë karakteristika të kompozicionit në tekste të ndryshme; - të identifikojë karakteristika përmbajtjesore të teksteve (tema, tematika, motivi, karakteret); - të vlerësojë gjuhën e figurshme të një teksti përmes analizës; - të analizojë përdorimin e referencave të besueshme brenda një teksti; - të rindërtojë tekstin sipas një këndvështrimi vetjak, duke e pasuruar materialin me përvojën e tij/saj jetësore dhe kulturore³; - të zbërthejë nëntekstin e një teksti letrar të caktuar; - të analizojë nëntekstin e një teksti letrar të caktuar; - të dallojë faktin nga opinioni duke përdorur informacione nga teksti, argumente logjike dhe këndvështrimin vetjak; - të zbulojë se si përdorimi i fjalëve të autorit krijon tonin dhe atmosferën e përgjithshme të veprës; - të interpretojë një vepër në drejtim të arritjes artistike, gjuhësore, filozofike, shoqërore e psikologjike; - të analizojë se si zgjedhja e fjalëve ndikon në zhvillimin e temës ose qëllimit të saj; - të zbulojë tipare të përbashkëta dhe dalluese midis një teksti të traditës letrare dhe një shkrimi bashkëkohor, duke i vendosur në marrëdhënie krahasuese.

Linja: Kërkimi

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zhvillon aftësitë e domosdoshme për të realizuar punën kërkimore. Ai/ajo përzgjedh informacione për qëllime të ndryshme, vlerëson informacionin e përzgjedhur nga të tjerët, përmbledh materiale të ndryshme, si dhe nxjerr përfundime. Për të realizuar kërkimin, nxënës/i,-ja përdor informacione të marra vetëm nga tekste të punuara në klasë gjatë vitit shkollor.

Linja	Objektiva
Kërkimi	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të përzgjedhë burime të ndryshme informacioni, të përshtatshme për kërkime; - të vlerësojë cilësinë e informacionit të përzgjedhur nga autor/i,-ja e tekstit;

³ Ndërtimi dhe rindërtimi përbëjnë një aktivitet të mirëfilltë individual, sepse leximi ndryshon në varësi të individit, pra “lexohet” individualisht edhe ajo që nuk është shkruar, që autori ka lënë pa thënë, por që merr jetë nga përvoja jonë artistike dhe jetësore.

	<ul style="list-style-type: none"> - të krijojë materiale për një portofol (dosje) që tregon një drejtim të caktuar karriere; - të paraqesë punë me shkrim dhe me gojë, të cilat përmbledhin materiale të ndryshme; - të vlerësojë logjikën dhe vlefshmërinë e argumenteve në dokumente publike; - të vlerësojë mënyrën si paraqiten dhe shtojnë interesin këto dokumente, në audienca të ndryshme; - të krahasojë dy vepra, që janë të së njëjtës gjini, që kanë të njëjtën formë ligjërimi dhe që trajtojnë të njëjtat tema, për të treguar se si autorët nxjerrin përfundime të njëjta ose të ndryshme.
--	---

TË SHKRUARIT

Linja: Shkrimi si proces

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet, shfaq) të kuptuarit e procesit të shkrimit. Ai/ajo realizoi hapat e përcaktuar dhe të domosdosëm për këtë proces. Nxënës/i,-ja përdori strategji të ndryshme për të planifikuar shkrimin e tij/saj, redaktonte shkrimin duke përdorur sistemin e vlerësimit dhe mendimet e të tjerëve. Procesi i të shkruarit realizohet në shkrime të llojeve të ndryshme.

Linja	Objektiva
Shkrimi si proces	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të përfshihet në të gjithë hapat e procesit të të shkruarit (parashkrimi, shkrimi, rishikimi, dorëzimi), duke shkruar përditë e për një kohë të gjatë; - të përcaktojë temën për të cilën shkruan; - të përdorë strategji të larmishme (brainstorm-i, shkrimi i lirë, kllaster-i, diagrami i Venit) për të planifikuar shkrimin e tij/saj; - të redaktojë shkrimin duke përmirësuar stilin, këndvështrimin, organizimin, rrjedhën logjike dhe qartësinë e mendimit; - të përdorë elementet e sistemit të vlerësimit (ideja kryesore, nënidetë, organizimi, drejtshkrimi, fjalori, saktësia gramatikore, referencat) për shkrimin e tij/saj dhe të të tjerëve; - të reflektojë ndaj shkrimit të tij/saj duke vendosur objektiva për përmirësim; - të mbledhë informacione nga burime të ndryshme për qëllime të caktuara; - të përdorë (të shfrytëzojë) mendimet dhe sugjerimet e të tjerëve për të redaktuar përmbajtjen dhe organizimin e pjesës së shkruar.

Linja: Shkrimi si produkt

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet/shfaq) të kuptuarit e konceptit të shkrimit përfundimtar si produkt që lexohet nga një audiencë e gjerë. Ai/ajo përdori elementet e domosdoshme për të përfunduar një shkrim cilësor. Nxënës/i,-ja skicon ide, shkruan paragrafë, hyrje dhe mbyllje, duke përdorur stil vetjak dhe duke zbatuar kriteret gramatikore e drejtshkrimore për një produkt cilësor. Për të realizuar këto, nxënës/i,-ja ushtrohet në veprimtari praktike dhe paraqet produkte të shkrimeve të ndryshme.

Linja	Objektiva
Shkrimi si produkt	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none">- Të analizojë karakteristikat, strukturat, tonin dhe veçoritë e gjuhës së teksteve të ndryshme për t'i zbatuar këto njohuri në shkrimet e veta;- të skicojë një ide kryesore duke e mbështetur atë me nënide dhe organizim cilësor;- të shkruajë tekste me disa paragrafë, duke zhvilluar një ide kryesore;- të analizojë tekste të publikuara për origjinalitetin dhe besueshmërinë e tyre;- të përdorë grafikë të përshtatshëm për të mbështetur idenë kryesore;- të shkruajë fjali të thjeshta dhe të përbëra për të shprehur mendime të caktuara;- të përdorë gjuhë të saktë, detaje specifike, përshkrime, shembuj, përkufizime;- të përdorë burime <i>të para</i> dhe <i>të dyta</i> për të paraqitur të dhëna, justifikime ose qëndrime, duke cituar burimet (librat, periodikët, mediet elektronike etj.);- të shkruajë pjesën në mënyrë të tillë që të bindë lexues të ndryshëm;- të përdorë fjalorë dhe forma gjuhësore për të shprehur ngjyime emocionale personale;- të zgjedhë fjalët dhe format gjuhësore për të shprehur ngjyime emocionale personale etj.;- të përdorë stil vetjak për të tërhequr vëmendjen e audiencës;- të përdorë pjesë të ndryshme të ligjëratës, të cilat krijojnë përfytyrime të gjalla në mendjen e lexuesit;- të përdorë struktura, të tilla si: kronologjia, sekuenca, titujt, nëntitujt etj. në shkrimin e tij/saj;- të përdorë drejt lidhëzat dhe fjalët lidhëse në tekste të ndryshme.

Linja: Format e shkrimit, audiencia dhe qëllimet

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet/shfaq) aftësitë për të shkruar në forma të ndryshme, për një shumëllojshmëri audiencash dhe qëllimesh. Ai/ajo shkruan tekste të ndryshme si dhe realizon shkrime për nevoja vetjake, duke zbatuar kriteret e domosdoshme për secilin lloj.

Linja	Objektiva
Format e shkrimit, audiencia dhe qëllimet	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Të shkruajë tekste përshkruese për qëllime dhe audiencia të ndryshme; -të shkruajë tekste shpjeguese për qëllime dhe audiencia të ndryshme; -të shkruajë tekste bindëse/argumentuese për qëllime dhe audiencia të ndryshme; -të shkruajë tekste informative, si: përmbledhje të shkurtra (memo), raporte, manuale për qëllime dhe audiencia të ndryshme; -të shkruajë përmbledhje të teksteve për qëllime dhe audiencia të ndryshme; -të bëjë ripunimin e një eseje; -të shkruajë lloje të ndryshme tekstesh, të cilat: <ul style="list-style-type: none"> • Zhvillojnë një ide, • kanë një organizim strukturor të përshtatshëm me qëllimin, audiencën dhe kontekstin, • përfshijnë informacione të rëndësishme, duke përjashtuar informacionet më pak të rëndësishme, • bëjnë përmbledhje me një rrjedhë logjike; - të zbatojë të gjitha ligjet e të drejtës së autor/it,-es ndaj informacionit të përdorur në punët me shkrim; - të përdorë frytshëm stilin vetjak për të mbështetur qëllimin dhe për të përfshirë audiencën në shkrimin e tij.

Linja: Drejtshkrimi dhe pikësimi

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet/shfaq) të kuptuarit e rregullave drejtshkrimore, të pikësimit dhe të njohurive të gjuhës standarde shqipe. Ai/ajo i përdori këto njohuri në shkrimet e tij si dhe në procesin e redaktimit. Nxënës/i,-ja përdori materiale të ndryshme burimore që e ndihmuan gjatë procesit.

Linja	Objektiva
Drejtshkrimi dhe pikësimi	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të përdorë rregullat drejtshkrimore të gjuhës standarde në të gjitha shkrimet e tij/saj; - të përdorë njohuri të gjuhës standarde për të redaktuar shkrimin vetjak dhe të tjerëve; - të përdorë rregullat e pikësimit të gjuhës standarde në të gjitha shkrimet e tij/saj; - të përdorë njohuri të pikësimit të gjuhës standarde për të redaktuar shkrimin vetjak dhe të tjerëve; - të përdorë shumëllojshmëri materialesh burimore, të tilla si: fjalorë shpjegues, sinonimikë, enciklopedikë, terminologjikë; libër gramatike, internet etj., për të qortuar punët me shkrim;

	- të përdorë lidhëzat dhe fjalët lidhëse për të përforcuar zhvillimin logjik.
--	---

TË FOLURIT

Linja: Diskutimi

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet/shfaq) aftësitë për të marrë role të ndryshme në një diskutim. Ai/ajo mbështet a kundërshton një pozicion të caktuar; vlerëson rolin e qëllimit, audiencës (të nxënësve/klasës), situatës dhe kontekstit në një diskutim, si dhe përmbledh përfundimet e një diskutimi.

Linja	Objektiva
Diskutimi	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të mbajë një qëndrim të caktuar ndaj një diskutimi në grup; - të luajë role të ndryshme në një diskutim: rolin e moderatorit, rolin e drejtuesit, rolin e dëgjuesit etj.; -të paraqesë alternativën personale mbi çështjen a tekstin e caktuar; -të marrë role drejtuese në projekte dhe forume; -të vlerësojë përfundimet e një diskutimi; -të marrë nismën të ndryshojë rrjedhën e një diskutimi; -të përdorë përmbajtje të përshtatshme për qëllime, audiencë, situata dhe kontekste të caktuara; - të respektojë kërkesën për një përmbajtje të ngjeshur duke marrë parasysh faktorin kohë; - të parashtrijë argumentin përmes një përmbajtjeje të ngjeshur, duke respektuar faktorin kohë; - të shprehë një mesazh logjik; - të shfrytëzojë pasurinë leksikore e semantike për të shprehur saktë mendimet e tij/saj në diskutime në grupe të vogla e të mëdha.

Linja: Hetimi dhe kontributi

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet/shfaq) aftësitë për të hetuar informacionin dhe për të kontribuar në diskutime që bëhen në grupe të vogla dhe të mëdha. Ai/ajo bën pyetje dhe i përgjigjet audiencës (nxënësve/ klasës), merr pjesë aktive në diskutim, parafrazon komente të paraqitura me gojë dhe shfrytëzon elementet e gjuhës së gjesteve në një paraqitje. Për të hetuar informacionin e për të kontribuar në diskutime, nxënësi/-ja ushtrohet në veprimtari praktike për tema të fushave të ndryshme.

Linja	Objektiva
Hetimi dhe kontributi	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të bëjë pyetjet e duhura, kur diskutohen tema të ndryshme;

	<ul style="list-style-type: none"> - t'u përgjigjet pyetjeve të audiencës duke dhënë sqarime, ilustrime, përkufizime dhe plotësime; - të diskutojë pjesë letrare për të zbuluar dhe për të zhvilluar tema të ndryshme; - të zgjerojë diskutimet duke i pasuruar dhe duke i ilustruar me mendime vetjake; - të marrë pjesë në mënyrë aktive në diskutime të llojeve të ndryshme për të ndarë me të tjerët mendimet e tij/saj; - të parafranojë komente të prezantuara me gojë nga të tjerët, për të sqaruar këndvështrimin e tyre; - të japë udhëzime për të kryer detyra specifike, për t'iu përgjigjur pyetjeve ose për të zgjidhur probleme; - të analizojë punën në grup; - të zotërojë aftësitë e domosdoshme për të paraqitur mesazhin; - të përdorë elemente të gjuhës së gjesteve, të domosdoshme për të paraqitur mesazhin; - të vlerësojë praninë dhe rolin e dialekteve letrare: toskërisht, gegërisht dhe arbërisht, në një tekst letrar; - të marrë parasysh rolin e vlerësimit në komunikimin gojor.
--	--

Linja: Zgjedhja e fjalëve

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet/shfaq) aftësitë e përzgjedhjes së fjalëve të përshtatshme për të sqaruar idetë në një komunikim gojor.

Linja	Objektiva
Zgjedhja e fjalëve	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të zgjedhë fjalët e duhura për të ruajtur tonin e përshtatshëm në diskutime e paraqitje me gojë; - të zgjedhë fjalët e duhura për të shprehur idetë në diskutime e paraqitje me gojë; - të përmirësojë zgjedhjen e fjalëve duke përdorur mjetet retorike.

Linja: Prezantimi me gojë

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet/shfaq) aftësitë e domosdoshme për të realizuar një paraqitje gojore. Ai/ajo përdori strategji të frytshme për të përcjellë një mesazh gojor duke respektuar faktorin kohë. Nxënës/i,-ja redaktonte projektpropozime të fjalimeve dhe përpunonte paraqitjen gojore për të orientuar nxënës/it,-et.

Linja	Objektiva
Prezantimi me gojë	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të paraqesë në mënyrë individuale një çështje/temë, të përcaktuar nga mësues/i,-ja, e cila lidhet me konceptet dhe temat e trajtuara në

	tekstet e lexuara; - të paraqesë në grup një çështje/temë të përcaktuar nga mësues/i,-ja, e cila lidhet me konceptet dhe temat e trajtuara në tekstet e lexuara; - të përdorë një shumëllojshmëri strategjish organizative (tabela, diagrame, grafikë); - të respektojë faktorin kohë në paraqitjet me gojë; - të përpunojë paraqitjen me gojë për të orientuar drejt audiencën.
--	--

TË DËGJUARIT

Linja: Të dëgjuarit e qëllimshëm

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet/shfaq) aftësitë e domosdoshme për të dëgjuarit e qëllimshëm. Ai/ajo përqendrohet te folësi, diskuton dhe zgjeron idetë e dëgjuara; mban shënime të tilla që demonstrojnë të dëgjuarit e qëllimshëm. Për të realizuar këto, nxënës/i,-ja merr pjesë në veprimtari praktike, ku dëgjon për tema të fushave të ndryshme.

Linja	Objektiva
Të dëgjuarit e qëllimshëm	Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet: <ul style="list-style-type: none"> - Të përqendrojë vëmendjen në mënyrë të përgjegjshme mbi folësin ose mesazhin; - të zgjerojë me gojë idetë e dëgjuara; - të mbajë shënime të tilla që tregojnë të dëgjuarit e qëllimshëm; - të bëjë pyetje të përshtatshme që tregojnë të dëgjuarit e qëllimshëm; - të identifikojë të dhënat kyç të një teksti të dëgjuar; - të bëjë dallimin ndërmjet retorikave gojore bindëse dhe emotive; - të zbulojë kuptimin e fjalëve të reja nëpërmjet kontekstit në komunikimet gojore; - të tregojë si zbulohet qëllimi i folësit, nëpërmjet zgjedhjes që ai u bën fjalëve dhe gjesteve.

Linja: Të dëgjuarit për të kuptuar dhe për të reflektuar

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja zotëron aftësitë për të reflektuar ndaj informacionit të dëgjuar. Ai/ajo përmbledh, parafrazon dhe vlerëson përmbajtjen e informacionit të dëgjuar, si dhe analizon mënyrën në të cilën stili dhe struktura e një fjalie ose ligjërate mbështet a kundërshton domethënien ose qëllimin e saj. Nxënës/i,-ja reflekton mbi informacione të llojeve dhe fushave të ndryshme.

Linja	Objektiva
Të dëgjuarit për të kuptuar dhe për të	Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet: <ul style="list-style-type: none"> - Të vlerësojë përmbajtjen e prezantimit gojor si dhe mënyrën e

reflektuar	realizimit të tij; - të vlerësojë besueshmërinë e folësit; - të përgjigjet në mënyrë të përshtatshme në një debat; - të zbatojë përmbajtjen e një informacioni të dëgjuar; - të rikujtojë përmbajtjen e një informacioni të dëgjuar; - të parafranojë informacionin e paraqitur me gojë nga të tjerët; - të përmbledhë informacionin e paraqitur me gojë nga të tjerët.
-------------------	---

TË VËSHTRUARIT

Linja: Ndërtimi i domethënies/kuptimit nga forma të ndryshme mediatike

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet/shfaq) të kuptuarit e elementeve përbërëse të një mesazhi pamor dhe gojor. Ai/ajo i përdori këto njohuri për të identifikuar mesazhet e ndryshme mediatike si pjesë e realitetit social.

Linja	Objektiva
Ndërtimi i domethënies/kuptimit nga forma të ndryshme mediatike	Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet: <ul style="list-style-type: none"> - Të shpjegojë mënyrën si një produkt mediatik shpreh vlerën e kulturës që e prodhon; - të shpjegojë mënyrën se si fjalët, tingujt dhe imazhet përcjellin një mesazh; - të analizojë aspekte të tekstit të shtypur dhe elektronik që mbështesin këndvështrimin, qëndrimin ose opinionin e autorit; - të shpjegojë se mesazhet mediatike përcjellin përfaqësime të realiteteve sociale që ndryshojnë në periudha dhe në vende të ndryshme; - të shpjegojë përdorimin e fjalëve, tingujve e imazheve statike dhe të lëvizshme, në mesazhe të ndryshme mediatike, për qëllime të ndryshme.

Linja: Mesazhet pamore dhe verbale

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet/shfaq) të kuptuarit e teknikave pamore në një mesazh mediatik. Ai/ajo identifikon, nëpërmjet këtyre teknikave, lloje stereotipash në forma të ndryshme mediatike.

Linja	Objektiva
Mesazhet pamore dhe verbale	Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet: <ul style="list-style-type: none"> - Të analizojë teknikat pamore (ngjyra, zmadhim/zvogëlimi, këndvështrimi, përzgjedhja e detajeve etj.), të përdorura në transmetimin e mesazheve të ndryshme mediatike, drejtuar një audience të caktuar; - të vlerësojë frytshmërinë e teknikave pamore në një mesazh

	<p>mediatik, të përdorura për një audiencë të caktuar;</p> <ul style="list-style-type: none"> - të gjejë elemente që ndikojnë te mesazhi në një burim mediatik; - të analizojë përparësitë dhe mangësitë e reklamimit pamor dhe gojor; - të zbulojë kuptimet që fshihen pas imazheve mediatike; - të gjejë veçori të përbashkëta dhe dalluese midis formave të ndryshme mediatike, p.sh., filmi dhe versioni i tij në libër.
--	--

Linja: Informimi nga mediat e ndryshme

Përshkrimi i linjës: Nxënës/i,-ja demonstroi (paraqet/shfaq) aftësitë e përdorimit të burimeve të ndryshme mediatike për t'u informuar për qëllime të caktuara. Ai/ajo identifikon format, teknikat dhe teknologjitë e përdorura në mesazhe, identifikon ndikimet politike, ekonomike e shoqërore dhe diskuton rreth tyre.

Linja	Objektiva
Informimi nga mediat e ndryshme	<p>Në përfundim të klasës së 12-të, nxënës/i,-ja duhet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të përdorë tekste të mediave të shtypura dhe elektronike për të zbuluar marrëdhëniet njerëzore, idetë dhe aspektet kulturore; - të identifikojë format, teknikat dhe teknologjitë e përdorura në paraqitjen e mesazheve në forma të ndryshme mediatike; - të vlerësojë forma të ndryshme mediatike, si p.sh.: televizionin, videon, lojërat, muzikën dhe filmin për të kuptuar përshtatshmërinë e tyre me mesazhin, në përputhje me audiencën, qëllimin e kontekstin; - të analizojë përmbajtjen e mesazheve mediatike në lidhje me efektin emocional që ato kanë te vështruesi.

4. TABELA E KËRKESAVE TË GJUHËS SHQIPE DHE LETËRSISË NDAJ LËNDËVE TË TJERA

Gjuhë shqipe dhe letërsi	Matematikë
<p>Të lexuarit Të shkruarit Të folurit Të dëgjuarit Të vështruarit</p>	<p>Nxënës/i,-ja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të përdorë tabela, grafikë dhe diagrame të thjeshta rrethore dhe në shtylla për të prezantuar dhe interpretuar informacione të ndryshme me shkrim dhe me gojë.
Gjuhë shqipe dhe letërsi	Art pamor
<p>Të lexuarit Të shkruarit Të folurit Të dëgjuarit Të vështruarit</p>	<p>Nxënës/i,-ja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Të interpretojë karakteristikat e veprave të artit pamor në periudha të ndryshme kohore dhe në kontekste të ndryshme kulturore; - të përdorë elementet dhe parimet e artit pamor për të shprehur emocionet e marra nga një tekst.
Gjuhë shqipe dhe letërsi	Gjuhë e huaj

Të lexuarit Të shkruarit Të folurit Të dëgjuarit Të vështruarit	Nxënës/i,-ja: - Të përdorë leksikun e gjuhës së huaj për të shpjeguar etimologjinë e fjalëve me prejardhje të huaj.
Gjuhë shqipe dhe letërsi	TIK
Të lexuarit Të shkruarit Të folurit Të dëgjuarit Të vështruarit	Nxënës/i,-ja: - Të shkruajë në Word tekste të llojeve të ndryshme; - Të përdorë programin Power Point për të bërë prezantime të ndryshme; - të përdorë internetin për të nxjerrë informacione të ndryshme; - të ndërtojë tabela, grafikë, diagrame të thjeshta për të përpunuar e për të prezantuar informacione të ndryshme; - të përdorë mjete të ndryshme elektronike, si: kompjuter, magnetofon, diktofon, video për qëllime të ndryshme.
Gjuhë shqipe dhe letërsi	Muzikë
Të lexuarit Të shkruarit Të folurit Të dëgjuarit Të vështruarit	Nxënës/i,-ja: - Të interpretojë vepra të ndryshme muzikore të periudhave të ndryshme kohore; - të vlerësojë efektet muzikore në një film a dokumentar, si mjete që ndihmojnë për të kuptuar domethënien e filmit a të dokumentarit.

5. KËRKESA PËR ZBATIMIN E PROGRAMIT

Objektivat

Objektivat e programit janë për të gjithë nxënës/it,-et dhe janë detyrim për përdoruesit e programit. Kjo do të thotë që të gjithë nxënësve duhet t'u jepet mundësia që të nxënë atë që përshkruhet tek objektivat.

P.sh. Lënda “Gjuhë shqipe dhe letërsi”.

Objekti: “*Të shkruajë hyrje dhe mbyllje tërheqëse dhe të logjikshme të një teksti*”, do të thotë se të gjithë nxënësve duhet t'u jepet mundësia të ushtrohen në shkrimin e hyrjeve dhe të mbylljeve tërheqëse dhe të logjikshme. Nëse një mësues/e nuk e bën këtë, nuk ka zbatuar programin lëndor.

Një objektiv përmbushet në nivele të ndryshme nga nxënës të ndryshëm.

Mësues/i,-ja dhe autorët e materialeve mësimore duhet të mbulojnë të gjithë gamën e niveleve të nxënësve.

P.sh Objekti: “*Të shkruajë lloje të ndryshme tekstesh*”, kërkon nga nxënës/it,-et:

- të zhvillojnë një ide;
- të kenë një organizim strukturor të përshtatshëm me qëllimin, audiencën dhe kontekstin;

- të përfshijnë informacionin e rëndësishëm, duke përjashtuar informacionet më pak të rëndësishme;
- të bëjnë përmbledhje me një rrjedhë logjike;
- të mbështesin gjykimet me evidencë të përshtatshme e thelbësore, si dhe me detaje të përzgjedhura;
- të paraqesin konkluzione të logjikshme.

Të gjithë nxënësve duhet t'u jepet mundësia që të ushtrohen në shkrimin e teksteve tregimtare, por jo për të gjithë do të pretendohet i njëjti nivel realizimi. Një nivel arritjeje është zbatimi i të gjithë hapave të domosdoshëm për shkrimin e një teksti tregimtar. Një nivel më i lartë se ky është cilësia e trajtimit të secilit nga hapat e lartpërmendur. Nëse të gjithë hapat do të zhvilloheshin sipas kërkesave të mësuara, atëherë do të kishim përmbushjen e këtij objekti në një nivel të lartë.

Realizimi i objektivave në tema, njësi dhe renditja e tyre është zgjedhje e lirë e zbatuesit të programit.

Objektivat e programit duhet të jenë të konkretizuar në tekste letrare dhe joletrare, të shkruara dhe jo të shkruara, të përshtatshme për moshën e nxënës/it,-es. Gjatë vitit shkollor, nxënës/i,-ja është i detyruar të lexojë 2-3 libra (vepra letrare ose joletrare, të gjinive të ndryshme, shqiptare dhe të huaja, të periudhave të ndryshme), krahas pjesëve që janë në përbërje të tekstit të gjuhës shqipe.

Pjesët përbërëse të tekstit të gjuhës shqipe dhe letërsisë duhet të jenë të përshtatshme për moshën dhe me gjatësi jo më shumë se tri faqe.

Sqarime mbi llojet e teksteve

Në përmbajtjen e programit përdoren termat: tekst tregimtar, tekst poetik, tekst dramatik, tekst bindës/argumentues, tekst përshkruar, tekst shpjegues, tekst informativ, të cilët konkretisht do të nënkuptojnë:

- Tekstin tregimtar që tregon një ngjarje/histori të organizuar në prozë. Llojet e teksteve tregimtare mund të jenë imagjinare, të vërteta ose një kombinim i të dyjave, si p.sh.: tregime, fragmente romani, fragmente novele etj.
- Tekstin poetik që shpreh ndjenjat, mendimet, reflektimet etj. Llojet e teksteve poetike janë epike dhe lirike.
- Tekstin dramatik, në tri format e realizimit të tij: tragjedi, komedi, dramë.
- Tekstin bindës/argumentues që prezanton një argument dhe e mbron ose e kundërshton atë me të dhëna bindëse. Llojet e teksteve bindëse/argumentuese mund të jenë të tipit ese.
- Tekstin përshkruar që përshkruan një person, vend, kujtim, përvojë a objekt. Llojet e teksteve përshkruese mund të jenë të tipit ese.
- Tekstin shpjegues që shpjegon dukuri, çështje a tema të ndryshme. Llojet e teksteve shpjeguese mund të jenë: ese, receta, artikuj, dokumente qeveritare etj.
- Tekstin informativ që prezanton të dhënat e nevojshme mbi një çështje a temë të caktuar. Llojet e teksteve informative mund të jenë: memorandume, shënime, letra të llojeve të ndryshme, raportime, manuale etj.

Në klasën e 12-të do të punohet me tekste përshkruese (ese), tekste shpjeguese (ese), tekste bindëse /argumentuese (ese), tekste informative (memo, raporte, manuale), tekste tregimtare (tregime, fragmente romani/novele), tekste poetike, tekste dramatike, që u përkasin drejtimeve të ndryshme letrare.

Pjesët duhet të jenë të përshtatshme për moshën e nxënësve dhe të përfshijnë vepra të shquara të letërsisë shqiptare (60%) dhe botërore (40%).

Kritere për përzgjedhjen e fragmenteve dhe veprave të detyruara

- Fragmentet e përdorura në tekstin e nxënës/it,-es "Gjuhë shqipe dhe letërsi" duhet të realizohen në jo më pak se 1-2 orë secili. Përveç kriterëve të përzgjedhjes së fragmentit, ai duhet të përmbushë objektiva të ndryshëm për të lexuarit, për të shkruarit, për të folurit, për të dëgjuarit dhe për të vështruarit.
- Përdoruesit e programit janë të lirë të zgjedhin nga lista rekomanduese. Pjesët e përzgjedhura duhet të trajtohen në tekstin e nxënës/it,-es, duke respektuar parimin gjinor, si dhe duke filluar nga krijimtaria e periudhës më të hershme.
- Veprat e përzgjedhura si të detyruara për t'u trajtuar të plota, duhet të realizohen në jo më pak se 3 orë secila. Edhe këto vepra, përveç kriterëve të përzgjedhjes, duhet të përmbushin objektiva të ndryshëm për të lexuarit, për të shkruarit, për të folurit, për të dëgjuarit dhe për të vështruarit.
- Përzgjedhja e veprave duhet të bëhet duke respektuar parimin gjinor, si dhe duke filluar nga krijimtaria e periudhës më të hershme. Ato nuk duhet t'i përkasin së njëjtës periudhë letrare.
- Është e detyrueshme që vepra e përzgjedhur të lexohet e plotë.
- Përdoruesit e programit duhet të pasqyrojnë në tekstin e nxënës/it,-es të gjitha veprimtaritë e domosdoshme për trajtimin e plotë të veprës.
- Tërësia e veprave dhe e fragmenteve të planifikuara në tekstin e nxënës/it,-es duhet të përmbushë të gjithë objektivat e programit.

Rekomandime

Për të përmbushur objektivat e lëndës, përdoruesit e programit mund të përzgjedhin vepra dhe pjesë nga autorët e mëposhtëm të letërsisë shqipe dhe botërore, të periudhave të ndryshme.

Teksti poetik

Anonim "Epi i Gilgameshit"; Homeri "Iliada"; Virgjili "Eneida"; "Këngë të epikës legjendare shqiptare"; Lirika antike: Safo, Anakreonti, Katuli; Këngë lirike popullore; Dante Aligeri "Komedia hyjnore"; Petrarka "Sonete"; Pjetër Bogdani "Çeta e profetëve"; Pjetër Budi "Poezi"; Jeronim de Rada "Këngët e Milosaos"; Zef Serembe "Lirika"; J.V.Gëte "Balada"; Bajron "Çajld Harold"; Naim Frashëri "Lulet e verës"; Ndre Mjeda "Andrra e jetës"; Asdreni "Lirika"; Gjergj Fishta "Lirika atdhetare"; A. Z. Çajupi "Baba Tomori"; Fan Noli "Album"; Lasgush Poradeci "Lirika"; Migjeni "Vargjet e lira"; F. G. Lorca "Poezi"; Mihail Eminesku "Poezi"; Rajner Maria Rilke "Lirika"; Esad Mekuli "Për ty"; Dritëro Agolli "Lirika"; Ismail Kadare "Lirika"; Martin Camaj "Poezi"; Ali Podrimja

“Torzo”; Azem Shkreli “Lirika”; Xhevahir Spahiu “Poezi”; Apoliner “Poezi”; Bodler “Lulet e së keqes”.

Teksti tregimtar

“Mitologji greke”; “Përralla popullore shqiptare”; Marin Barleti “Historia e Skënderbeut”; Gjon Buzuku “Parathënia e Mesharit”; Miguel Servantes “Don Kishoti”; Çarls Dikens “David Koperfeld”; Viktor Hygo “Të mjerët”; Stendal “Novela”; Honore de Balzak “Evgjeni Grande”; Anton Çehov “Një shaka e vogël”; Lev Tolstoi “Novela”; Fan Noli “Histori e Skënderbeut”; Mitrush Kuteli “Net shqiptare”; Ernest Koliqi “Nusja e mrekullueshme”; Migjeni “Novelat e Qytetit të Veriut”/skica; Viktor Hygo “Të mjerët”; Ernest Heminguej “Dëborat e Kilimanxharos”; Marsel Prust “Në kërkim të kohës së humbur” (fragmenti “Madlene”); Dritëro Agolli “Njerëz të krisur”; Ismail Kadare “Ura me tri harqe”, “Kronikë në gur”, “Prilli i thyer”; Petro Marko “Nata e Ustikës”; Erih Maria Remark “Asgjë të re nga fronti i perëndimit”.

Teksti dramatik

Eskili “Orestia”, “Prometeu i mbërthyer”; Sofokliu “Antigona”; Aristofani “Bretkocat”; Rasini “Horaci”; Molier “Kopraci”, “Tartufi”; Shekspir “Romeo dhe Zhuljeta”, “Shumë zhurmë për asgjë”; F. Shiler “Vilhelm Tel”; H. Ibsen “Shtëpia e kukullës”; A. Z. Cajupi “14 vjeç dhëndër”; Gjergj Fishta “Juda Makabe”; F. Noli “Izraelitë dhe filistinë”.

Teksti eseistik

Faik Konica, Fan Noli, Mithat Frashëri, Mitrush Kuteli, Branko Merxhani, Tahir Zavalani, Eqerem Çabej, Ismail Kadare, Folkner, Tomas Elliot, Roland Bart, Arshi Pipa, Aurel Plasari, Artan Fuga, Agim Vinca, Rexhep Qosja, Sabri Hamiti.

Lista nga do të përzgjidhen veprat e plota të detyruara

- “Epi i Gilgameshit”; Homeri “Iliada”; Populli “Këngë të epikës legjendare shqiptare”; Naim Frashëri “Lulet e verës”; Jeronim de Rada “Këngët e Milosaos”; Bajron “Çajld Harold”.
- Eskili “Prometeu”; Shekspir “Romeo dhe Zhuljeta”, “Nata e dymbëdhjetë”; Molier “Mizantropi”.
- Miguel Servantes “Don Kishoti”; Marin Barleti “Historia e Skënderbeut”; Viktor Hygo “Katedralja e Parisit”; Pashko Vasa “Bardha e Temalit”.

Përkthyes të njohur (sipas renditjes alfabetike)

Agron Tufa, Aurel Plasari, Dritëro Agolli, Edmond Tupja, Fan Noli, Gjon Shllaku, Ismail Kadare, Lasgush Poradeci, Mira Meksi, Misto Treska, Mitrush Kuteli, Pashko Gjeçi, Pavli Qesku, Robert Shvarc, Sotir Caci, Sotir Papakristo, Tahir Zavalani, Vedat Kokona etj.

Dokumente

Dokumente (p.sh., Deklarata e Pavarësisë së Kosovës etj.), ligjërime e fjalime historike e politike të rëndësishme të figurave të shquara shqiptare dhe të huaja.

Për të realizuar objektivat lëndore (p.sh.: për tekste informative, tekste jo të shkruara etj.) përdoruesit mund të shfrytëzojnë edhe vepra e punime të autorëve të tjerë, të cilat ua mundësojnë këtë.

Pesha specifike sipas llojit të tekstit (të lexuarit)

Teksti tregimtar	15%
Teksti poetik	20%
Teksti dramatik	10%
Teksti bindës/argumentues	15%
Teksti përshkrues	15%
Teksti shpjegues	15%
Teksti informativ	10%

Punët me shkrim që duhet të realizojë nxënës/i,-ja i/e klasës së 12-të (të shkruarit)

Punët me shkrim duhet të vlerësohen për të gjithë hapat e procesit të të shkruarit (hapat janë të detajuar tek objektivat e linjave).

Parafrazim dhe përmbledhje

Përmbledhje analitike

Harta e tekstit

Ese përshkruese mbi një produkt mediatik *

Ripunim i esesë përshkruese

Ese shpjeguese *

Tekst informativ

Ese bindëse/argumentuese *

Ripunim i esesë bindëse/argumentuese. *

Produktet që duhet të vështrojë nxënës/i,-ja i/e klasës së 12-të (të vështruarit)

Reklamë

Fotografi

Pikturë

Skulpturë.

Paraqitjet me gojë që duhet të realizojë nxënës/i,-ja i/e klasës së 12-të (të folurit)

- Dy paraqitje individuale të ideve kryesore të një pune me shkrim.
- Paraqitje individuale për një çështje të caktuar gjuhësore ose koncept letrar (e përcaktuar nga mësues/i,-ja ose e përzgjedhur nga nxënës/i,-ja).

- Paraqitje individuale për një çështje të përcaktuar nga mësues/i,-ja, që lidhet me konceptet dhe temat e trajtuara në tekstet e lexuara.
- Dy paraqitje në grup për çështje të përcaktuara nga mësues/i,-ja, që lidhen me konceptet dhe temat e trajtuara në tekstet e lexuara.

Orët mësimore

Programi i gjuhës shqipe dhe letërsisë për klasën e 12-të realizohet në **34 orë** (34 javë x 1 orë/javë = 34 orë) dhe është strukturuar në linja që vijnë njëra pas tjetrës, por nuk do të thotë se mësimdhënia/mësimnxënia do të zhvillohet në këtë renditje gjatë vitit shkollor. Është e rëndësishme të theksojmë se, brenda një ore mësimi, duhet të realizohen: të lexuarit, të shkruarit, të folurit, të dëgjuarit, të vështruarit. ***Nxënës/i,-ja do të ushtrohet për të pesë aftësitë brenda orës së mësimi***, pavarësisht se cila linjë do të ketë *pesë specifike* më të madhe.

Sasia e orëve mësimore për secilën linjë është rekomanduese. Përdoruesit e programit duhet të respektojnë sasinë e orëve vjetore të lëndës dhe janë të lirë të ndryshojnë me 10% (shtesë ose pakësim) orët e rekomanduara për secilën linjë. Domethënë, mësues/i,-ja mund të vendosë të përparojë më ngadalë, kur vë re se nxënës/it,-et e tij/saj hasin vështirësi në përmbushjen e objektivave të veçanta, por mund të ecë më shpejt, kur nxënës/it,-et e tij/saj shpërfaqin një përvetësim të kënaqshëm.

Në programin e lëndës së gjuhës shqipe dhe të letërsisë, afërsisht 70% e orëve mësimore totale janë për shtjellimin e njohurive të reja lëndore dhe 30% e tyre janë për përpunimin e njohurive (gjatë vitit shkollor dhe në fund të tij).

Përpunimi i njohurive

Përpunimi i njohurive përmban:

- Përsëritjen e njohurive bazë (konceptet themelore);
- testimin e njohurive bazë;
- integrimin e njohurive të reja me njohuritë paraardhëse;
- integrimin e njohurive të reja me njohuritë e lëndëve të tjera (Ndonëse këto integrame do të përshkojnë zhvillimin e çdo ore mësimore, gjatë përpunimit u duhet kushtuar kohë e posaçme.);
- përsëritjen vjetore (pavarësisht nga ndarja në linja, lënda duhet parë si një e tërë);
- testimin vjetor (nuk është i detyruar).

Në orët mësimore, që i përkasin përpunimit të njohurive, mësues/i,-ja zhvillon edhe tema me nismën e tij/saj ose me kërkesën e vetë nxënësve. Këto tema mund ta marrin pikënisjen nga ngjarje aktuale ose thjesht nga kureshtja e nxënësve.

Gjatë përpunimit të njohurive duhet t'i kushtohet kohë e posaçme:

- Kultivimit të aftësive të përgjithshme, si: komunikimi, përpunimi i informacionit, zgjidhjet problemore, si dhe të menduarit kritik e krijues;

- kultivimit të aftësive të posaçme lëndore, si: strategjitë e të lexuarit, procesi i të shkruarit, zhvillimi i të dëgjuarit aktiv, të vështruarit analitik, strategjitë e të folurit në diskutime në grup dhe prezantime individuale me gojë;
- formimit të qëndrimeve, si: qëndrimi etiko-social dhe ai gjatë punës në grupe të vogla nxënësish.

Gjatë orëve të përpunimit të njohurive, nxënësve duhet t'u krijohet mundësia të punojnë detyra tematike, projekte kurrikulare, të zgjidhin situata problemore nga jeta tyre.

Pjesë e përpunimit të njohurive është edhe rishqyrtimi vjetor, i cili ka për qëllim të nxjerrë në pah dhe të përforcojë konceptet e metodat themelore të kësaj lënde.

6. VLERËSIMI

Vlerësimi i nxënës/it,-es përshkon gjithë procesin mësimor dhe shërben për përmirësimin e këtij procesi.

Vlerësimi i nxënës/it,-es nuk ka për qëllim të vetëm vendosjen e notës dhe as nuk përfundon me vendosjen e saj.

Vlerësimi mbështetet tërësisht në objektivat e programit lëndor dhe mësues/i,-ja nuk ka të drejtë të vlerësojë nxënës/it,-et për ata objektiva të arritjes që nuk përshkruhen në program.

Objektiv i vlerësimit nuk janë vetëm njohuritë dhe aftësitë, por edhe qëndrimet e nxënës/it,-es, si qëndrimet etiko-sociale, në përgjithësi, dhe ato të bashkëpunimit me të tjerët, në veçanti.

Mësues/i,-ja zhvillon vetë dhe ndihmon nxënës/it,-et të zhvillojnë një larmi mënyrash vlerësimi.

Kritere specifike për vlerësimin në lëndën e gjuhës shqipe dhe të letërsisë

- Mësues/i,-ja mund ta vlerësojë nxënës/in,-en për aftësitë e të folurit dhe të shkruarit për një larmi audiencash dhe qëllimesh nëpërmjet disa mënyrash, si:
 - Ditari mësimor i nxënës/it,-es. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të qartësojë mendimet e të përgatitet për diskutimin në klasë, të zbatojë me përpikëri elementet e procesit të shkrimit dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë përdorimin efektiv të gjuhës, si dhe qëndrimet e nxënësve.
 - Diskutimi mbi një film/dokumentar. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të kuptojë përmbajtjen e të zgjerojë mendimet dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë analitike e gojore të nxënës/it,-es si dhe mënyrën e aplikimit të njohurive në jetën e përditshme.
 - Paraqitja me gojë. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të lexojë në mënyrë efektive dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë sesi ai/ajo sintetizon materialin e një teksti.

- Shkrimi i esesë përshkruese. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të qartësojë mendimet e të përdorë me përpikëri elementet e procesit të shkrimit dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë e tij/saj shkruese.
- Vlerësimin e aftësive për të lexuar, për të dëgjuar dhe për të vështruar materiale të formave të ndryshme mediatike, mësues/i,-ja mund ta bëjë duke përdorur mënyra, të tilla si:
 - Lexim dhe diskutim në grup i një fragmenti. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të zhvillojë strategjitë e të lexuarit e të reflektojë ndaj tekstit. Gjithashtu, bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë strategjitë e të lexuarit dhe aftësitë reflektuese.
 - Shikim dhe diskutim në grup i një filmi/dokumentari. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të kuptojë përmbajtjen e të zgjerojë mendimet dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë analitike dhe gojore të nxënës/it,-es, si dhe mënyrën e aplikimit të njohurive në jetën e përditshme.
- Vlerësimin e aftësive për të përzgjedhur përmes strategjive të ndryshme, për të përmbushur projekte individuale dhe në grup, mësues/i,-ja mund ta bëjë duke përdorur mënyra, të tilla si:
 - Krijimi i rubrikës së vlerësimit. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të mendojë në mënyrë analitike e të njohë mirë standardet për realizimin e projekteve. Gjithashtu, kjo mënyrë vlerësimi bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë e tij/saj analitike, përzgjedhjen dhe vendimmarrjen mbi standardet e përmbushjes së një projekti.
 - Përcaktimi i temës së projektit. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të bëjë zgjedhje të kuptimshme dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë dhe arsyet e tij/saj përzgjedhëse.
- Vlerësimin e aftësive për të reflektuar mbi tekstin dhe për të mbajtur qëndrime, mësues/i,-ja mund ta bëjë duke përdorur mënyra, të tilla si:
 - Shkrimi i esesë argumentuese. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të përdorë argumentet e të bëjë kërkime për t'i mbrojtur ato. Gjithashtu, kjo mënyrë vlerësimi bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë e tij/saj logjikuese, si dhe përdorimin e informacionit të marrë nga tekstet e lexuara.
 - Debati mbi një temë të caktuar. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të ndërtojë dhe të mbrojë qëndrimet e tij/saj me gojë. Gjithashtu, kjo mënyrë vlerësimi bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë për të parashtruar mendimin dhe për ta mbrojtur atë.
 - Diskutimi në grup mbi qëllimin e autorit/autorës. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të punojë me tekstin për të përcaktuar qëllimin e autorit/autorës dhe bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë mendimin analitik si edhe të dëgjuarit aktiv.

- Shkrimi i një letre zyrtare. Kjo mënyrë vlerësimi ndihmon nxënës/in,-en të mbajë qëndrim mbi një çështje të mprehtë sociale, të vlerësojë informacione të marra nga burime të ndryshme dhe t'i sintetizojë ato në një letër drejtuar një institucioni. Gjithashtu, bën të mundur që mësues/i,-ja të vlerësojë aftësitë e nxënës/it,-es për të gjykuar vlefshmërinë, objektivitetin, cilësinë dhe besueshmërinë e informacionit që ai/ajo lexon, dëgjon dhe vështron.

Vlerësimi mund të bëhet individual ose në grup, në klasë ose jashtë saj. Nxënës/i,-ja vlerësohet me notë, ndërsa demonstroi arritjet e tij/saj me gojë, me shkrim ose nëpërmjet veprimtarish a produktesh të tjera, si: shkruan, lexon, vlerëson, zbaton, analizon etj.

Në punime të nxënësve me grupe të vogla, mësues/i,-ja parashtron peshën e vlerësimit me notë të grupit në tërësi dhe të secilit nxënës në veçanti.

Mësues/i,-ja duhet ta vlerësojë nxënës/in,-en jo vetëm për produktin përfundimtar, por për të gjitha hapat e procesit të shkruarit.

Mësues/i,-ja nuk e ka të detyrueshëm vlerësimin me notë në regjistër të nxënësve në çdo orë mësimore. Si rregull, nxënësit dhe mësuesit duhet të bashkëbisedojnë si partnerë rreth përvetësimit të njohurive të fituara në orët e kaluara dhe kryerjes së detyrave jashtë klase.

Herë pas here, mësues/i,-ja duhet të vlerësojë me notë duke ua bërë të qartë nxënësve, që në fillim, qëllimin e vlerësimit dhe kriteret e tij.

Vlerësimi me shkrim shërben për aftësimin e komunikimit me shkrim dhe mund të realizohet jo vetëm me laps e letër, por edhe në rrugë elektronike.

Mësues/i,-ja vlerëson nxënës/in,-en me notë për parashtrimet me shkrim në provimet periodike me shkrim dhe në prezantimet me shkrim të punimeve të tij/saj, të zhvilluara vetë ose në grup.

Mësues/i,-ja planifikon provime periodike me shkrim për blloqe të gjera orësh mësimore, të cilët i bashkojnë objektiva të ndërlidhur të nxënësve. Në përshtatje me qëllimin e vlerësimit me shkrim, ai/ajo përdor lloje të ndryshme testesh, që nga minitestet disaminutëshe për një objektivi të veçantë të nxënësve, tek ato njëorëshe; teste me alternativa ose zhvillim, ese të llojeve të ndryshme, projekte kurrikulare etj.

Një formë e parashtrimit me shkrim nga nxënësit është dhe provimi përfundimtar.

Portofoli i nxënës/it,-es, si një mundësi vlerësimi e vetëvlerësimi, është një koleksion i punimeve të tij/saj, përgjatë vitit shkollor, për një lëndë të caktuar. Ai mund të përmbajë provime me shkrim, ese tematike, projekte kurrikulare, ese të llojeve të ndryshme etj. Ai i përngjet një albumi me anën e të cilit mësues/i,-ja, nxënës/i,-ja vetë dhe prindërit e tij/e saj gjejnë informacion të shpejtë dhe të përmbledhur rreth progresit të nxënës/it,-es. Përzgjedhjet për portofolin bëhen nga nxënësit; mësues/i,-ja rekomandon.

Çrregullime të diagnostikuara, si: disleksia, vështirësi të veçanta gjuhësore, p.sh., të fëmijëve të ardhur rishtas nga emigracioni, merren parasysh nga mësues/i,-ja, i cili duhet të mundësojë vlerësimin e këtyre nxënësve me mënyra të posaçme, duke përjashtuar atë me shkrim apo me gojë.